

Muntra fruarna i Windsor genom tiderna

Muntra fruarna i Windsor är den enda av William Shakespeares alla pjäser som utspelas i England under hans egen tid. Från år 1702 finns en historia om hur stycket blev till. Drottning Elizabeth I ska ha blivit enormt förtjust i den komiske och rundlagde adelsmannen sir John Falstaff, som är en av huvudpersonerna i historiedramerna *Henrik IV del 1 och 2* (tillkomna ca 1596-98). Hon beordrade Shakespeare att på 14 dagar skriva en ny komedi om Falstaff. År 1709 bättrades historien på av dramatikern och poeten Nicholas Rowe, som hävdade att drottningen hade beställt en pjäs om "Falstaff in love".

Moderna forskare tror inte på det här, bland annat för att Falstaff ju faktiskt inte alls är kär. Däremot finns det ett slags enighet om att Shakespeare först skrev en kortare text till ett festspel som framfördes i samband med högtidligheter kring Strumpbandsorden, i april 1597. Detta ska han sedan ha återanvänt i pjäsen – i femte akten finns ett avsnitt där en person som är utklädd till Älvdrottningen välsignar Elizabeth I, hennes slott och ordensinnehavarna. Där emot råder det oenighet om huruvida pjäsen skrevs mellan de två delarna av *Henrik IV*, efter efter dem bägge.

Muntra fruarna i Windsor trycktes först i en billig quarto-utgåva 1602. Den var 1.620 versrader lång, medan den version som kom i foliovolymen med Shakespeares samlade pjäser 1623 omfattade 2.729 rader. Quarton innehåller några konstigheter, bland annat ett antal töntiga nödrim. Många forskare är övertygade om att den kom till som en piratupplaga där en aktör, som spelat rollen som värds-husvärd, rekonstruerat texten ur minnet.

Enligt 1602 års titelblad hade *Muntra fruarna i Windsor* spelats flera gånger "inför Hennes Majestät och på annat håll". Den första dokumenterade föreställningen ägde rum vid den nye kung James I:s hov i november 1604. År 1638 spelades den åter vid hovet, för kung Charles I. När Londons teatrar 1660 åter öppnade efter 18 års förbud för scenkonst var det här en av de första Shakespeares-pjäserna som togs upp.

Falstaff vråks i Thermsen efter att han tvingats gömma sig för herr Ford och herr Page. Illustration av Sir John Gilbert.

DRAMATIKERN JOHN DENNIS STÖRDES av att *Muntra fruarna i Windsor* inte följde de franskklassicistiska reglerna om tidens, handlingens och rummets enhet. Han skrev en "förbättrad" version som hade premiär 1702. I den är Fenton systerson till fru Ford, fru Page klär ut sig till kapten i en scen och inte bara Falstaff utan också herr Ford är förklädd till jägaren Herne. Dessutom maskerar sig värdshusvärderna till präst och "viger" Caius och Slender vid varandra. Pjäsen gjorde fiasko.

Shakespeares originaltext fortsatte dock att spelas och fick återigen äran att framföras vid hovet 1705. Mellan 1720 och 1751 gjorde aktören James Quin så stor succé som Falstaff att rollen kom att förknippas med honom. Detta manifesterades bland annat i att ett mycket stort antal porslinsfigurer av honom tillverkades och såldes, inte bara under 1700-talet utan också under det följande seklet.

MUNTRA FRUARNA I WINDSOR TOLKADES också till andra språk. Mest berömd är den översättning till ryska som 1786 gjordes av Katarina den stora, kejsarinna av Ryssland. Hon utgick

inte från engelska utan från en fransk version. Handlingen flyttade hon över till Sankt Petersburg och Falstaff transformerades till en rysk adelsman som rest i västra Europa och blivit alltför influerad av franska ideal.

Under 1800-talet blev *Muntra fruarna i Windsor* etablerad som en av Shakespeares populäraste pjäser i England. Till stor del hängde det ihop med att komedin gav en spännande bild av Shakespeares eget "Merry Old England". Men det var också viktigt att den innehöll många bra småroller – det gjorde att amatör-sällskap gärna spelade den. Mest berömd är en uppsättning på Drury Laneteatern i London där Charles Dickens och hans vänner framförde den för att samla in pengar till att bevara Shakespeares födelsehus i Stratford. Den amerikanske showmannen P T Barnum ville köpa in det för att transportera över det till USA. Dickens själv spelade Shallow.

Under 1800-talets andra hälft blev man allt noggrannare ned att rensa bort allt sådant som kunde tolkas som oanständigheter i texten. Falstaff blev allt mer etablerad som en roll för stora stjärnor. En av tidens största

var Herbert Beerbohm Tree, som spelade den första gången 1889 och sista 1913. Pjäsen nådde så hög status att Tree till och med fick spela den som galaföreställning för den nykrönta kung Edward VII på Lyceum-teatern i London år 1902. Att *Muntra fruarna i Windsor* hade ställning som ett slags inofficiell nationalkomedi befestades 1940, då skådespelaren och teaterledaren Daniel Wolfitt valde att spela den på West End, i ett sorts trots mot de tyska bombningarna av London.

Mot slutet av 1900-talet blev det emellertid allt mer tydligt att *Muntra fruarna i Windsor* inte riktigt räknas

bland de "fina" Shakespeare-pjäserna. Den amerikanske litteraturprofessorn Harold Bloom ser Shakespeare som alla tiders störste författare och Falstaff som hans främsta rollfigur (tillsammans med Hamlet). Men det gäller Falstaff i *Henrik IV*-pjäserna, Centralfiguren i *Muntra fruarna i Windsor* beskriver Bloom som en pseudo-Falstaff, en bedragare som maskerat sig till den store sir John, Den mer stilsamme Stratford-professorn Stanley Wells nöjer sig med att konstatera att Shakespeare kanske hade gjort klokt att ge Falstaff i komedin ett annat namn – han är ju så olik Falstaff i historiedramerna.

Skillnaderna är dock inte större än att stora skådespelare lyckats smälta samman de bägge Falstaff-figurerna. När Orson Welles (1915-85) gjorde sir John på scen (i *Chimes of Midnight* 1960) och på film (*Chimes of Midnight/Falstaff* 1966) hämtade han text både från *Henrik IV*-pjäserna och från *Muntra fruarna i Windsor*. Den brittiske aktören, regissören och teaterledaren Anthony Quayle (1913-89) sägs ha varit en av seklets största Falstaff-stolkare. Han gjorde sir John i flera uppsättningar av alla tre pjäserna, och med en enhetlig tolkning.

Text: Kent Hägglund

Muntra fruarna i Windsor i Sverige

Muntra fruarna i Windsor översattes till svenska redan på 1820-talet av prästen Johan Henrik Thomander och gavs ut i tryck 1825. Det innebär att den var bland de nio första Shakespeare-pjäserna som trycktes på vårt språk. Karl August Hagbergs översättning av pjäsen trycktes 1851, i den 11 delen av Shakespeares samlade verk. Den var delvis inspirerad av Thomanders tolkning, men där denne hade lämnat de engelska personnamnen oöversatta försvenskade Hagberg Shallow till Sempel, Slender till Kleen, Ford till Ström, Simple till Menlös, Brook till Bäck. Genom det kunde han behålla vitsarna kring rollfigurernas namn.

SVENSK PREMIÄR FICK PJÄSEN PÅ nyårsdagen 1870, då Ferdinand Strakosch trupp spelade den på Mindre (Segerlindska) Teatern Göteborg. Vilhelm Åhman spelade Falstaff och föreställningen hade regisserats av Ludvig Josephson (1832-99), som var 1800-talets store svenske Shakespeare-regissör. Under sin karriär hann han iscensätta bland annat *Coriolanus*, *Timon av Athen*, *Hamlet*, *Rickard III*, *Julius Caesar*, *Henrik IV*, *Rickard II*, *Som ni behagar* och *Så tuktas en arbigga*.

DEN 17/11 1871 VAR DET PREMIÄR på en ny Josephson-uppsättning av *Muntra fruarna i Windsor*. Den ägde rum på Södra Teatern i Stockholm och Falstaff gestaltades av Kalle Pettersson. Josephson var en meto-diskt arbetande regissör och det finns

all anledning att tro att han här åter-använde sina analyser och idéer från Göteborgsuppsättningen. (1873 satte Josephson åter upp pjäsen, på Cristina Theater i Norge, som han var konstnärlig ledare för 1873-77.)

NÄSTA SVENSKA UPPSÄTTNING AV *Muntra fruarna i Windsor* dröjde till 1915. Då kom den upp på Nya Intima Teatern vid Engelbrektsplan i Stockholm, i regi av Emil Grandinson och med Nils Arehn som Falstaff, Nu hade musikteaterversionerna fått så stark genomslag i Sverige att en tidning presenterade föreställningen som en dramatisering av operan! 1932 kom pjäsen upp på Lorensbergsteatern i Göteborg, i regi av Knut Ström och 1966 satte Josef Halven upp den på Malmö stadsteater.

Ingen svensk uppsättning av *Muntra fruarna i Windsor* har spelats så många gånger som den som Idé-teatern i Eskilstuna hade premiär på hösten 1986, Den framfördes 83 gånger i skolor runtom i hela Södermanland. Evabritt Egnander hade gjort en ny översättning och bearbetning, Peter Edding regisserade och Erik Rolfhamre spelade Falstaff.

SOMMAREN 1989 FRAMFÖRDE Spegel-teatern pjäsen vid Gripsholms slott. Regissören Teddy Lundberg byggde sin uppsättning på en av de kons-tigaste idéer som materialiserats på en svensk scen: Falstaff (spelad av Jan Z Zetterlund) var samma person som unge herr Fenton! Konflikterna

suddades ut, handlingen blev näst intill obegriplig och detta utan att man lyckades öppna ett enda nytt perspektiv.

1998 hade Sveriges Television ett litet Shakespeare-projekt där tre pjäser skulle spelas i en gemensam scenografi, som var en miniatyrversion av en elisabetansk teater. Mest lyckad var Stina Anckers *Muntra fruarna i Windsor*, med Björn Granath som Falstaff, Johan Ulvesson som herr Ford och Pia Johansson och Sissela Kyle som fruarna.

RONNY DANIELSSON SOM SATTE UPP pjäsen på Stockholms stadsteater hösten 2000 hade flyttat över handlingen till ett samtida spa. Tre veckor efter premiären kom också *Henrik IV* (en sammanskrivning av de två delarna). Peter Harryson spelade Falstaff i bägge pjäserna. Han är rimligen den ende svenske skådespelare som gjort det.

Per Lysander hade översatt för Stockholms stadsteater. Hans översättning användes även när Martha Vestin sommaren 2002 satte upp *Muntra fruarna* på Krapperups slott. Här var handlingen förlagd till en svensk småstad 1910 och fruarna var jämställdhetskämpar. Föreställningen spelades av ett 30-tal amatörer, proffs och teaterhögskoleelever, och rapporteras ha varit synnerligen spelt glad och uppbyggande.

Text: Kent Hägglund